

HANNA POPOWSKA-TABORSKA

SZLACHETNY RODOWÓD POLSKIEGO PĘDRAKA

Na samym początku był **po-norъ* blisko spokrewniony z verbum **noriti*, co po łacinie *'urinari, immergere'*, po polsku zaś *'zanurzać się, pogrążyć, nurkować'* oznacza, a według Aleksandra Brücknera¹ *'wnarzać się, czyli zagłębiać'* dawniej znaczyło. Ten właśnie prasłowiański *ponor* na samym północno-zachodnim krańcu ziem słowiańskich osiadł i na północy Kaszub oraz na słowińskich kresach się zadomowił jako miano *'larwy, pędraka'*, czyli tego, co *wnarza się*, czyli zagłębia (w ziemię, w mięso, w człowieka), aby tam przeżyć spokojnie pierwszy okres swego żywota. Jest ów *ponor* zapisany przez Aleksandra Berkę², wcześniej zaś przez Aleksandra Hilferdinga³, co od Floriana Ceynowy⁴ zapis ten przejął. Także i Friedrich Lorentz⁵ na słowińskich kresach go napotkał, a towarzyszyły mu tam żeńskie jego odmiany *ponara* i *ponëra*.

Istniała wszakże i druga gałąź tego zacnego rodu, a ta się od prasłowiańskiego **norv-* (także z **noriti* owym związanego) wywodziła. A początek gałęzi owej dała wszem Słowianom wspólna **po-nor-va* (czasem **pa-nor-va* pisana), co potomkami swymi zapełniła wiele słowiańskich ziem. Gdziekolwiek zaś członkowie jego rodu przybyli, zapuszczali głęboko korzenie w ob-

Prof. dr hab. Hanna POPOWSKA-TABORSKA – Instytut Sławistyki PAN; adres do korespondencji: ul. Iwicka 47A m. 37, 00-735 Warszawa.

¹ *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927 (przedruk: Warszawa 1957), s. 393.

² L. B i s k u p s k i (ps. A. Berka), *Słownik kaszubski porównawczy*, „Prace Filologiczne” 3(1881-1891), s. 357-442, 585-690 (wyd. książkowe 1981), s. 595.

³ *Sobranie slovinskich i kašubskich slov*, w: *Ostatki slavjan na južnom beregu Baltijskago morja*, Sanktpeterburg 1862, s. 176.

⁴ *Sbornik osnovnych slov kašubskago narečija*, w: *Materialy dlja sravnitel'nago i objasnitel'nago slovarja i grammatiki*, t. V, Petersburg 1861, s. 265.

⁵ *Slovinzisches Wörterbuch*, t. II, St. Petersburg 1912, s. 905.

jęte we władanie ziemie i przyjmowali nazwiska zgodne z obyczajami tych ziem. Tak tedy mamy w staropolskich kronikach⁶ zapisanego *panrowa* jako ‘robaka żyjącego w mięsie, drzewie i tym podobnych miejscach’ – bo zawołanie *trot* właściwe było tym ziemiom. Zaś w starych czeskich kronikach⁷ miano *ponrava* jest zapisane pospołu z krewnymi rozlicznymi nazwiska *pondrav*, *pandrav*, *pandrab*, a nawet *kondrát* i *kúndrat* noszącymi, wraz z małżonkami o nazwach *pondrava*, *kondrava*, *kotrava* (co już zupełnym przeinaczeniem jest). Przy nich zaś opodal osiedli słowaccy *pandrav* i *pandrava* – wszyscy zgodni z tych czeskich i słowackich ziem *trat* zawołaniem. A ziemie Chorwatów i Serbów (którzy tożsamo zawołanie *trat* piastują) zapełniają *pandrv* (z *pandrava* się wywodzący) i bliski jego krewniak *pamrāv*⁸. Na starych zaś ruskich ziemiach *ponorov* ‘czerw czyli robak ziemny’ z zawołaniem *torot* ślady swe zostawił⁹. Na samej zaś północy utrwaliło się stare miano kaszubskie *ponarva*, w rozlicznych dokumentach zapisane¹⁰, z pięknym pomorskim *tart* zawołaniem.

Co się jeszcze tyczy ziem polskich, obok wspomnianego już *panrowa* bliski jego krewniak *pandrów* osiadł, co dla łatwiejszej wymowy (abo też gwoli podkreślenia miana swego) dopisał sobie owo *d* w samym środku swojego nazwiska. Od niego to ród wiezie staropolskie *pandrowie* ‘robactwo’ i pokrewne mu *pandry* ‘glisty’ (o czym mówi już we wspomnianej kronice Brückner). Dalej zaś spokrewnieni potomkowie noszą zniekształcone miano *pamrowie* na pamiątkę tego, że się *mrowili* wszędy skutecznie i wytrwale.

Nazwisko z owym nowym *d* w środku nie stało się wszakże rzadkim i oryginalnym, gdyż – jak to już pilny czytelnik tego wywodu zauważył – podobnie postąpili też inni krewniacy po różnych słowiańskich ziemiach rozsiłani.

W nieco późniejszym zaś czasie na polskiej ziemi rozplełła się schłopiała część tego rodu, co swe szlachetne ongi nazwisko opatrzyła nie mającym rodowych tradycji gminnym zakończeniem *-ak*. Mamy tedy na Śląsku osiad-

⁶ *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. VI, z. 1, Warszawa 1970, s. 22.

⁷ V. M a c h e k, *Etymologický slovník jazyka českého*, 2. opr. a dopln. vyd., Praha 1968, s. 471-472.

⁸ P. S k o k, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. II, Zagreb 1972, s. 596.

⁹ M. V a s m e r, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. II, Heidelberg 1955, s. 404.

¹⁰ B. S y c h t a, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. IV, Wrocław 1970, s. 135; F. L o r e n t z, *Pomoranisches Wörterbuch*, t. II, Berlin 1968, s. 57; *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, t. I, Wrocław 1964, mapa 27, s. 94-95.

łych *pandroków*¹¹, wielkopolskich *pyndroków* i *pendroków* pospołu z *pędrakami* żyjących i z wyżej wspomnianym *pamrowiem* skoligaconych¹², krajniackich *pąndróuków* i *pyndróuków*¹³ i innych okolicznych zbliżone miana noszących.

Co zaś szczególnie godne zapisania, także i w dalekiej Bułgarii osiedli byli tej gałęzi członkowie, miano *pondrak* noszący¹⁴, co zakończenie *-ak* do nazwiska swego przyprawili.

Zaś ci z polskiej linii, gdy w naukach w szkołach postąpili, nie chcąc za prostaczków uchodzić, co reguł ortografii nie znają, przez *ę* miano swe pisać zaczęli, wielki tym samym błąd czyniąc i całkowite nierozeznanie w chlubnych dziejach swego nazwiska zdradzając.

Przeto wołam do was, wszystkie polskie pędraki: pamiętajcie, żeście nie żadne jędrki-pędrki, boście sroce spod ogona nie wypadli, ale od szlachetnego kaszubskiego *Ponora* i równie szlachetnej *Ponarwy* zacny swój ród wiedziecie. A obfite was mrowie obsiadło całą słowiańską ziemię.

THE NOBLE ANCESTRY
OF THE POLISH WORD PĘDRAK (SPRAT)

S u m m a r y

The paper (written in the form of a humour report) depicts the development of the word *ponorb* “pędrak” (sprat) in particular Slavonic languages.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: pędrak, języki słowiańskie.

Key words: sprat, Slavonic languages.

¹¹ J. K r o p, J. T w a r d z i k, J. P i l c h, J. W r o n i c z, *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*, red. J. Wronicz, Wisła-Ustroń 1995, s. 211.

¹² *Atlas języka i kultury Wielkopolski*, red. Z. Sobierajski i J. Burszta, t. II, Wrocław 1979, mapa 196, s. 86.

¹³ W. B r z e z i ń s k i, *Słownictwo krajniackie. Słownik gwary wsi Podróżna w Złotowskiem*, t. II, Warszawa 1995, s. 173.

¹⁴ *Błgarski etimologičen rečnik*, t. V, Sofija 1996, s. 514-515.